

Artikelen

Jongeren in de publieke ruimte: meer dan rondhangen

Dirk Luyten

*Doctor in de sociale wetenschappen, master stedenbouw en ruimtelijke planning
Lector Odisee – onderzoeker Kenniscentrum Hoger Instituut voor Gezinswetenschappen
Zelfstandig beleidsadviseur lokale besturen – studio beleid*

ABSTRACTS

Aan de hand van de resultaten van recent exploratief onderzoek aan het Kenniscentrum Hoger Instituut voor Gezinswetenschappen (Odisee) naar opvattingen van jongeren over een jongerenvriendelijke woonomgeving wordt beschreven hoe jongeren (14 tot 21 jaar) publieke ruimte willen invullen. Er wordt daarbij gebruik gemaakt van een concept jongerenvriendelijke woonomgeving. De items van dat concept worden door de jonge respondenten beoordeeld naar belangrijkheid. Er wordt gesteld dat jongeren de publieke ruimte vooreerst gebruiken om er zich in te bewegen. Zo wordt de discussie over jongeren in de publieke ruimte, die zich dikwijls toespitst op het rondhangen van jongeren en het veroorzaken van overlast opengebroken. De antwoorden van de jongeren worden ook vergeleken met antwoorden van ouders die vroeger werden bevraagd over gezinsvriendelijk wonen. Binnen de groep van jongeren (N = 100) werd een groep van joods-orthodoxe meisjes bevraagd. Enkele antwoorden van die meisjes worden vergeleken met de antwoorden van de overige jongeren. De antwoorden zijn grotendeels gelijklopend. Op enkele verschillen wordt dieper ingegaan.

Jongeren en publieke ruimte – Jongerenvriendelijke woonomgeving – Gezinsvriendelijk wonen – Hoger Instituut voor Gezinswetenschappen – Rondhangen – Joods-orthodoxe meisjes

The Knowledge Center Higher Institute for Family Sciences (Odisee) recently conducted an exploratory research on the opinions of youngsters on youth friendly housing environment. The results are rendered in this article, which describes how youngsters (14-21 year olds) would like to design public space. Using the concept of a “youth friendly housing environment”, the young respondents rated different items, setting priorities. This showed that the primary issue for youngsters is an environment in which they can move through. This launches the discussion on youth in public spaces, which often merely focuses on youngsters hanging around and causing hassle. The results of the survey were subsequently compared to the same items, scored by their parents in previous research. Within the group of respondents (N = 100), a group of Jewish Orthodox girls was included. The answers were compared to the over-

all results and showed to be mostly the same. However, there were some differences and these are explored in more detail.

Youngsters and Public Space – Youth Friendly Housing Environment – Family Friendly Housing – Higher Institute of Family Sciences – Hanging Around – Jewish Orthodox girls

Dans un projet de recherche récent, le Centre de Connaissance de l'Institut supérieur pour les sciences de la Famille (Odisee) a exploré les vues des jeunes sur une espace publique adaptée aux jeunes. Ce projet a décrit comment les jeunes (14 à 21 ans) souhaitent à construire cet espace public, en utilisant la notion d'un "environnement adapté aux jeunes". Les éléments de cette notion sont jugés par les jeunes répondants par pertinence. Il est soutenu que les jeunes utilisent l'espace public en premier lieu pour s'y déplacer. Ainsi, le débat sur les jeunes dans l'espace public, qui met souvent l'accent sur les jeunes qui y traînent et causent des nuisances, est élargi. Les réponses des jeunes sont également comparés avec les réponses des parents qui autrefois ont été interrogés sur la vie familiale. Dans le groupe des jeunes (N = 100), un groupe de filles juives orthodoxes a été interrogé. Certaines réponses de ces filles se comparent avec les réponses des autres jeunes. Les réponses sont essentiellement les mêmes, mais là où ceci n'est pas le cas, l'article examine les différences.

Jeunes et Espace Public – Environnement adapté aux jeunes – l'Institut supérieur pour les sciences de la Famille – Trainer – Filles juives orthodoxes

INLEIDING

De fysieke en mentale plaats die kinderen en jongeren binnen de publieke ruimte willen, kunnen en mogen invullen staat in dit themanummer centraal. Jongeren hebben eigen kaders, voorkeuren en percepties waarmee ze betekenis geven aan de publieke ruimte (De Visscher, 2011). Aan de hand van de resultaten van recent exploratief onderzoek naar opvattingen van jongeren over een jongerenvriendelijke woonomgeving willen we in deze bijdrage de betekenis van publieke ruimte voor jongeren bespreken. De discussie over jongeren in de publieke ruimte wordt vaak gevoerd vanuit hangjongeren en overlast. Wij stellen dat jongeren de publieke ruimte vooreerst gebruiken om er zich in te bewegen, om ergens naartoe te gaan. Zo willen we de discussie over jongeren in de publieke ruimte openbreken.

1. JONGEREN EN PUBLIEKE RUIMTE

Publieke ruimte is in de breedste betekenis die ruimte die niet privé is (Van Gassen, 2001). Niet alles wat we doen, doen we in de publieke ruimte. Voor Corijn (2011, p. 113) is de private ruimte – hij heeft het over privaat domein – zelfs een voorwaarde voor het publieke. Het is een eigen domein waar niemand zonder toestemming kan binnentreden en waar de eigen wetten, regels en wensen primeren. De toegang tot de private ruimte is beperkt, de faciliteiten zijn er sterk toegespitst op bekende behoeften en de verhoudingen zijn er gekend. Men zit er in een wereld van bekenden met sterke contacten.

In de publieke ruimte is dat helemaal anders. De faciliteiten en mogelijke activiteiten zijn er veelzijdig. Het is een wereld van onbekenden met vluchtige contacten. De

toegang is in principe vrij voor iedereen. Optimale toegankelijkheid van een publieke ruimte betekent dat gebruikers die deze ruimte gebruiken daarbij niet worden gehinderd. Het gaat daarbij over toegankelijkheid in verschillende betekenissen: van ‘toegang verlenen tot’ over ‘toegankelijkheid’ naar ‘bereikbaarheid’ (Van Gassen, 2001).

De Gezinsbond pleit ervoor om een kindnorm te hanteren bij de inrichting van de openbare ruimte (Drieskens, 2010) en het motto van Child Friendly Cities luidt: “A city friendly to children is a city friendly to all” (CFC, 2012). Dat vinden wij wat te eenvoudig voorgesteld. Confrontatie met anderen blijft een wezenlijk onderdeel van de openbaarheid van publieke ruimte en de combinatie van verschillende groepen in de publieke ruimte is niet altijd vanzelfsprekend. Er is sprake van waarden en normen, van gewenst en deviant gedrag. De wensen van verschillende leeftijds- en bevolkingsgroepen liggen soms te ver uiteen om tot een gezamenlijk antwoord te komen. Wat voor de ene groep het beste is, is dat niet per se voor een andere (Luyten, 2013a). Ouderen op een bankje kijken graag naar spelende kinderen, maar stellen het niet altijd op prijs dat de kinderen hun bankje als speeltuig gebruiken. Het gezamenlijk gebruik van publieke ruimte en voorzieningen door ouderen en jongeren ligt dikwijls nog moeilijker.

1.1. JONGEREN, RONDHANGEN EN OVERLAST?

Neem overlast in de stad. Die manifesteert zich dikwijls in publieke ruimten en kan worden beschouwd als een inbreuk op de openbaarheid van die ruimte. In de *Stadsmonitor 2011* blijkt dat 13% van de inwoners van de Vlaamse centrumsteden hinder heeft van overlast in de wijk. Gemiddeld één op tien van de inwoners van de centrumsteden heeft de laatste maand zelf last ondervonden van vandalisme in de buurt (Bral, Jacques, Schelfaut, Stuyck, & Vanderhasselt, 2012, p. 176). Overlast wordt daarbij dikwijls in verband gebracht met jongeren. In bijna alle centrumsteden geven de repondenten van de stadsmonitor aan dat de overlast frequenter wordt veroorzaakt door groepjes jongeren dan door de burenen. In Antwerpen, Gent en Mechelen heeft meer dan 10% van de inwoners hinder van deze vorm van overlast (Bral, Jacques, Schelfaut, Stuyck, & Vanderhasselt, 2012, p. 172). Of met een quote van Kartsen: “In de serie moderne ongemakken in woonwijken is overlast van jongeren een goede tweede na hondenpoep” (Kartsen, Reijendorp, & van der Zwaard, 2006, p. 4).

Warmenbol en Goossens (2006) onderzochten het verband tussen probleemjongeren en probleebuurtten. Een van de grootste problemen in die buurten bleek de slechte relatie tussen jongeren en volwassenen. De volwassenen klagen over de jongeren en de intergenerationele spanningen komen dikwijls tot uiting in de publieke ruimte. Het gebrek aan ontmoetingsruimte en de verveling maakt dat veel jongeren op zoek gaan naar ‘bezigheden’. In sommige buurten komen ze niet verder dan rondhangen en een aantal streken tot lichte vormen van vandalisme. Verder lijkt ook het rondrijden met brommertjes (nachtlawaai) voor veel jongeren erg in trek. Al deze vormen van jongerengedrag worden vaak algemeen omschreven als ‘overlast’. Verdergaand zijn vormen van criminaliteit zoals gevechten en druggebruik of -han-

del en zware vormen van vandalisme. Dit gedrag kwam niet in alle buurten voor, maar wel in verschillende.

Los van criminaliteit of vandalisme wordt het louter rondhangen van jongeren door delen van de bevolking in belangrijke mate als een probleem ervaren (Cops, 2011, p. 67). Ook bij onderzoekers gaat er veel aandacht naar dit rondhanggedrag van jongeren. Verschillende auteurs pleiten ervoor om jongeren hun hangplek te geven in de publieke ruimte (Van Ceulebroeck (ed.), 2011).

2. JONGEREN AAN HET WOORD

Recent lieten we de jongeren zelf aan het woord over de jongerenvriendelijkheid van hun woonomgeving. Die bevraging past in een reeks van onderzoeken aan het Kenniscentrum Hoger Instituut voor Gezinswetenschappen (HIG) (Odisee) naar gezinsvriendelijk wonen dat we hier eerst kort situeren vooraleer in te gaan op enkele resultaten van de bevraging van de jongeren.

2.1. GEZINSVRIENDELIJK WONEN

In het kader van het projectonderwijs Bachelor Gezinswetenschappen hebben we het Nederlandse onderzoek *Ouders aan het woord: hoe gezinsvriendelijk is Rotterdam?* (Pool, Distelbrink, & Lucassen, 2006) overgedaan en aangepast aan de Vlaamse situatie. Gedurende vijf opeenvolgende academiejaren (2008-2013) hebben onze studenten daarbij in totaal al 472 respondenten bevraagd in 24 woonwijken (Luyten, 2013b).

Tijdens een huisbezoek worden de ouders geïnterviewd aan de hand van een vragenlijst met hoofdzakelijk gesloten vragen. Centraal daarbij staat het concept gezinsvriendelijkheid dat is samengesteld uit een reeks items. De items hebben betrekking op diverse aspecten van de woning, woonomgeving, voorzieningen en sociaal leven. Om dit concept van gezinsvriendelijkheid te toetsen hebben we in onze vragenlijst een sorteertaak verwerkt. Met deze taak beoordelen en rangschikken de respondenten de items naar belangrijkheid. Daarna laten we de respondenten aan de hand van de items hun eigen wijk evalueren. Tot slot vragen we wat er in hun wijk moet gebeuren. Op basis van dit onderzoek kregen we meer inzicht in wat ouders inzake gezinsvriendelijk wonen belangrijk vinden.

2.2. JONGEREN OVER JONGERENVRIENDELIJKE WOONOMGEVING

Waar we de voorbije jaren vooral ouders aan het woord lieten, zijn we in het academiejaar 2013-14 gaan horen wat jongeren te zeggen hebben over de jongerenvriendelijkheid van hun woonomgeving. Daarbij zijn 100 jongeren tussen 14 en 21 jaar bevraagd, waarvan 44 jongens en 56 meisjes. Hiervan zijn 20 jongeren uit de buurt van het Ottenstadion te Gentbrugge, 36 jongeren uit gemeenten rond Antwerpen, 21 jongeren uit het Brussels Gewest waarvan vijf jongeren uit een leefgroep van een MPI in Molenbeek en 19 jongeren van een technische middelbare school in Laken en een groep van 24 jongeren uit de Antwerpse joodse wijk.

Bij de bevraging van de jongeren gebruiken we het concept jongerenvriendelijke woonomgeving. Het concept hebben we samengesteld uit 32 items (zie figuur 1). De meeste items zijn uit de vorige onderzoeken naar gezinsvriendelijk wonen overgenomen zodat een zekere vergelijking met de antwoorden van ouders mogelijk is. Daarnaast zijn er enkele nieuwe items ingevoegd die specifiek op jongeren zijn gericht zoals het item “Met een eigen plek (binnen of buiten) voor jongeren in de wijk waar je kan afspreken, kletsen en wat rondhangen...”. De items hebben betrekking op publieke ruimte (PR), voorzieningen (VO), de woning (WO) en sociaal leven (SL). Dat zijn vier dimensies die we geregeld terugvinden in bevragingen over wonen en woonomgeving (Luyten, 2013a).

Figuur 1. Items van het concept jongerenvriendelijke woonomgeving

PR	1. Met veel groen (gras, bomen, parken, enz.)
PR	2. Met milieuvriendelijke voorzieningen in de buurt (glasbollen, sorteermogelijkheden)
PR	3. Met goede straatverlichting
PR	4. Zonder overlast van afval, lawaai, geur, ...
PR	5. Met veilige voetpaden, fietspaden en wegen
PR	6. Met een beperking van de autosnelheid in de wijk
PR	7. Waar kinderen van acht op de stoep of op straat kunnen spelen
PR	8. Met vlot bereikbare halte en voldoende bediening van het openbaar vervoer
PR	9. Met parkeergelegenheid voor de deur
PR	10. Met een goede bereikbaarheid van je school
PR	11. Met een speeltuin voor kleine kinderen in de wijk
PR	12. Met een eigen plek (binnen of buiten) voor jongeren in de wijk waar je kan afspreken, kletsen en wat rondhangen...
PR	13. Met vrijetijds- en sportvoorzieningen voor jongeren (basketbal, voetbal, skaten, ...) in de buurt
VO	14. Met jeugdbeweging en/of jeugdwerking voor jongeren (jeugdhuis, jeugdcafé, ...) op fietsafstand
VO	15. Met een sportvereniging of sportclub in de buurt
VO	16. Met buurtwinkels (voor dagelijkse boodschappen) in de dichte omgeving
VO	17. Met winkels (voor shopping) in de buurt
VO	18. Met huisarts en apotheker in de omgeving
VO	19. Met een bereikbaar jongereninformatie- en -adviescentrum waar je terecht kan voor vragen
VO	20. Met een goede bereikbaarheid van een bibliotheek
VO	21. Met de mogelijkheid een vakantiejob in de buurt te doen
WO	22. Met verschillende soorten (een mix van) woningen
WO	23. Een woning met een kamer voor jezelf
WO	24. Een woning met een tuin of een groot terras
SL	25. Met familie in de buurt
SL	26. Met veel andere gezinnen met jongeren in de wijk
SL	27. Met goede contacten tussen jongeren en volwassenen
SL	28. Met geregelde activiteiten waar burens elkaar kunnen ontmoeten
SL	29. Waar je als dat nodig is beroep kan doen op elkaar
SL	30. Waar bewoners van verschillende origine of met verschillende overtuigingen welkom zijn
SL	31. Waar je in de wijk geen plekken moet vermijden
SL	32. Zonder straatcriminaliteit, vandalisme of drugoverlast

2.3. ZONDER STRAATCRIMINALITEIT, VANDALISME OF DRUGOVERLAST

We kennen de beperkingen van het onderzoek. Het is een exploratief onderzoek, uitgevoerd met (volwassen) studenten en met een beperkt aantal respondenten. Toch willen we in dit themanummer graag wat beschouwingen maken op basis van enkele resultaten. We gaan daarbij vooral in op de resultaten van de sorteertaak. Met die sorteertaak gingen we na of de jongere een item al dan niet belangrijk vond voor een jongerenvriendelijke woonomgeving. Tussen de belangrijke items moest hij vervolgens de vijf belangrijkste kiezen en die rangschikken naar belangrijkheid. Zo kregen we een top 5. De resultaten van deze sorteertaak staan in tabellen 1 en 2. Het percentage in tabel 1 geeft weer hoeveel jongeren een bepaald item belangrijk vinden. De items staan er gerangschikt naar grootte van dit percentage. In tabel 2 staan de items gerangschikt naar aantal vermeldingen in de top 5 van belangrijkste items.

In onze bevraging krijgen twee items met 90% van de jongeren het hoogste percentage als belangrijk voor een jongerenvriendelijke woonomgeving. Het zijn “Zonder straatcriminaliteit, vandalisme of drugoverlast” en “Zonder overlast van afval, lawaai, geur”. Het item “Zonder straatcriminaliteit, vandalisme of drugoverlast” krijgt ook in de top 5 het meeste vermeldingen. Het item “Zonder overlast van afval, lawaai, geur” staat naar aantal vermeldingen in de top 5 als vijfde gerangschikt.

Items die eveneens hoog scoren zijn: “Met een goede bereikbaarheid van je school” (89%), “Met vlot bereikbare halte en voldoende bediening van het openbaar vervoer” (86%), “Met buurtwinkels (voor dagelijkse boodschappen) in de dichte omgeving” (86%), “Met veilige voetpaden, fietspaden en wegen” (85%).

Kijken we naar het item “Met een eigen plek (binnen of buiten) voor jongeren in de wijk waar je kan afspreken, kletsen en wat rondhangen...” dan vindt driekwart van de jongeren (74%) het een belangrijk item voor een jongerenvriendelijke woonomgeving. Dat betekent dat een kwart van de bevroegde jongeren het item niet belangrijk vindt. Meer dan de helft (18) van de 32 bevroegde items heeft een hoger percentage van belangrijkheid. In de top 5 verschijnt dit item naar aantal vermeldingen op een tiende plaats. Omdat er zoveel aandacht wordt besteed aan de publieke ruimte als ontmoetingsplaats (hangplaats) voor jongeren liggen deze scores toch wat lager dan men misschien had verwacht.

Tabel 1. Items van het concept jongerenvriendelijke woonomgeving gerangschikt naar het percentage van jongeren die het item belangrijk vinden

	Items concept jongerenvriendelijke woonomgeving	%
32.	Zonder straatcriminaliteit, vandalisme of drugoverlast	90%
4.	Zonder overlast van afval, lawaai, geur, ...	90%
10.	Met een goede bereikbaarheid van je school	89%
8.	Met vlot bereikbare halte en voldoende bediening van het openbaar vervoer	86%
16.	Met buurtwinkels (voor dagelijkse boodschappen) in de dichte omgeving	86%
5.	Met veilige voetpaden, fietspaden en wegen	85%
1.	Met veel groen (gras, bomen, parken, enz.)	83%
27.	Met goede contacten tussen jongeren en volwassenen	81%

Tabel 1. Items van het concept jongerenvriendelijke woonomgeving gerangschikt naar het percentage van jongeren die het item belangrijk vinden (vervolg)

	Items concept jongerenvriendelijke woonomgeving	%
18.	Met huisarts en apotheker in de omgeving	80%
23.	Een woning met een kamer voor jezelf	80%
11.	Met een speeltuin voor kleine kinderen in de wijk	78%
3.	Met goede straatverlichting	77%
13.	Met vrijetijds- en sportvoorzieningen voor jongeren (basketbal, voetbal, skaten, ...) in de buurt	76%
24.	Een woning met een tuin of een groot terras	76%
25.	Met familie in de buurt	76%
26.	Met veel andere gezinnen met jongeren in de wijk	76%
31.	Waar je in de wijk geen plekken moet vermijden	76%
14.	Met jeugdbeweging en/of jeugdwerking voor jongeren (jeugdhuys, jeugdcafé, ...) op fietsafstand	75%
12.	Met een eigen plek (binnen of buiten) voor jongeren in de wijk waar je kan afspreken, kletsen en wat rondhangen...	74%
30.	Waar bewoners van verschillende origine of met verschillende overtuigingen welkom zijn	73%
15.	Met een sportvereniging of sportclub in de buurt	71%
9.	Met parkeergelegenheid voor de deur	70%
6.	Met een beperking van de autosnelheid in de wijk	69%
29.	Waar je als dat nodig is beroep kan doen op elkaar	69%
21.	Met de mogelijkheid een vakantiejob in de buurt te doen	68%
17.	Met winkels (voor shopping) in de buurt	61%
2.	Met milieuvriendelijke voorzieningen in de buurt (glasbollen, sorteermogelijkheden)	56%
7.	Waar kinderen van acht op de stoep of op straat kunnen spelen	56%
28.	Met geregelde activiteiten waar burens elkaar kunnen ontmoeten	55%
22.	Met een verschillende soorten (een mix van) woningen	52%
20.	Met een goede bereikbaarheid van een bibliotheek	50%
19.	Met een bereikbaar jongereninformatie- en -adviescentrum waar je terecht kan voor vragen	34%

Tabel 2. Items van het concept jongerenvriendelijke woonomgeving gerangschikt naar aantal vermeldingen in de top 5 van belangrijkste items

	Items concept Jongerenvriendelijke woonomgeving	Top 5
32.	Zonder straatcriminaliteit, vandalisme of drugoverlast	49
23.	Een woning met een kamer voor jezelf	42
25.	Met familie in de buurt	33
16.	Met buurtwinkels (voor dagelijkse boodschappen) in de dichte omgeving	30
4.	Zonder overlast van afval, lawaai, geur, ...	26
8.	Met vlot bereikbare halte en voldoende bediening van het openbaar vervoer	26
5.	Met veilige voetpaden, fietspaden en wegen	25
10.	Met een goede bereikbaarheid van je school	22
18.	Met huisarts en apotheker in de omgeving	22
12.	Met een eigen plek (binnen of buiten) voor jongeren in de wijk waar je kan afspreken, kletsen en wat rondhangen...	19

Tabel 2. Items van het concept jongerenvriendelijke woonomgeving gerangschikt naar aantal vermeldingen in de top 5 van belangrijkste items (vervolg)

	Items concept Jongerenvriendelijke woonomgeving	Top 5
26.	Met veel andere gezinnen met jongeren in de wijk	18
13.	Met vrijetijds- en sportvoorzieningen voor jongeren (basketbal, voetbal, skaten, ...) in de buurt	17
17.	Met winkels (voor shopping) in de buurt	16
24.	Een woning met een tuin of een groot terras	16
1.	Met veel groen (gras, bomen, parken, enz.)	15
30.	Waar bewoners van verschillende origine of met verschillende overtuigingen welkom zijn	15
15.	Met een sportvereniging of sportclub in de buurt	14
14.	Met jeugdbeweging en/of jeugdwerking voor jongeren (jeugdhuis, jeugdcafé, ...) op fietsafstand	11
21.	Met de mogelijkheid een vakantiejob in de buurt te doen	11
31.	Waar je in de wijk geen plekken moet vermijden	11
9.	Met parkeergelegenheid voor de deur	10
27.	Met goede contacten tussen jongeren en volwassenen	9
6.	Met een beperking van de autosnelheid in de wijk	8
11.	Met een speeltuin voor kleine kinderen in de wijk	7
3.	Met goede straatverlichting	6
29.	Waar je als dat nodig is beroep kan doen op elkaar	6
7.	Waar kinderen van acht op de stoep of op straat kunnen spelen	5
20.	Met een goede bereikbaarheid van een bibliotheek	5
2.	Met milieuvriendelijke voorzieningen in de buurt (glasbollen, sorteermogelijkheden)	2
19.	Met een bereikbaar jongereninformatie- en -adviescentrum waar je terecht kan voor vragen	2
28.	Met geregelde activiteiten waar burens elkaar kunnen ontmoeten	2
22.	Met een verschillende soorten (een mix van) woningen	0

2.4. NIET ALLEEN VERBLIJVEN MAAR VOORAL BEWEGEN

De aanwezigheid in de publieke ruimte is veelal functioneel. Gebruikers van publieke ruimte hebben daarbij bepaalde activiteiten of projecten voor ogen. De basis van hun bewegingen in ruimte en tijd wordt gevormd door de noodzaak of een wens om voor een bepaalde activiteit ergens te zijn (Loopmans, Leclercq, & Newton, 2011). Ouders komen van hun werk, halen hun peuter op bij de kinderopvang en gaan daarna langs de bakker naar huis, kinderen spelen tikkertje of verstoppertje tussen auto's, jongeren fietsen naar school, de skatebaan of hangen gewoon samen wat rond. De publieke ruimte is de weg naar activiteiten, naar bepaalde voorzieningen, naar andere ruimte.

Als men over jongeren in publieke ruimte spreekt, gaat er veel aandacht naar het hanggedrag van jongeren. Dat is prima, zeker als men daarmee de intentie heeft om voor hen de publieke ruimte meer toegankelijk te maken en hun rechten als medegebruiker wil garanderen. Maar onze resultaten suggereren dat de publieke ruimte voor onze jonge respondenten duidelijk meer is dan een plek om 'rond te hangen'.

Publieke ruimte is ook voor hen in eerste instantie een ruimte waarin ze zich veilig en vlot gericht willen bewegen. Straatcriminaliteit, vandalisme, overlast van druggebruik, lawaai, afval of geur zijn dan aanslagen op dat openbaar karakter en op de toegankelijkheid van de publieke ruimte.

Wat eveneens in hun antwoorden opvalt, is dat het voor onze jonge respondenten belangrijk is dat ze vlot en veilig gebruik kunnen maken van voetpaden en fietspaden en van het openbaar vervoer. Zij bewegen zich in de publieke ruimte met bepaalde activiteiten of projecten voor ogen. Ze gaan ergens naar toe, ze willen ergens zijn. Qua voorzieningen scoren de (bereikbaarheid van de) school, de buurtwinkel voor dagelijkse aankopen, en ook (wat verrassend) de huisarts en apotheker als belangrijk. Voor de meisjes komen daar *“Winkels voor shopping in de buurt”* bij.

3. ENKELE VERGELIJKINGEN

De betekenis van de publieke ruimte voor de gebruiker hangt samen met wie hij/zij is. Leeftijd bijvoorbeeld heeft een duidelijke invloed op de beleving en het gebruik van publieke ruimte. Kinderen en jongeren van verschillende leeftijden bewegen zich anders in de publieke ruimte. Ze hebben een andere actieradius, ze gaan zich ook anders verplaatsen en anders gedragen in het verkeer. Naast leeftijd kan de betekenis van de publieke ruimte ook samenhangen met factoren als geslacht, culturele en socio-economische achtergrond.

Vanuit dat opzicht vinden we het interessant de antwoorden van de jongeren te vergelijken met die van de ouders uit onze vorige onderzoeken. Daarnaast hadden we de opportuniteit om binnen onze jongerengroep een vrij homogene groep van joods-orthodoxe meisjes te bevragen. We maken daarvan gebruik om enkele antwoorden van die groep te vergelijken met de antwoorden van de andere jongeren.

3.1. VERGELIJKING MET DE OUDERS

Met hun antwoorden sporen onze jonge respondenten opvallend gelijk met antwoorden van de ouders die we de voorbije jaren hebben bevroegd. In vijf jaar onderzoek naar de gezinsvriendelijkheid van woonwijken zien we jaar op jaar dat het item *“Zonder straatcriminaliteit, vandalisme of drugoverlast”* telkens opnieuw door het hoogste of een zeer hoog percentage van ouders als belangrijk voor gezinsvriendelijkheid wordt genoemd. In de top 3 van belangrijkste items wordt het elk jaar opnieuw het meest vermeld. Ouders blijken ook zeer bezorgd om de verkeersveiligheid en het te snelle autoverkeer in hun woonwijk. We hebben deze bezorgdheden vroeger altijd geïnterpreteerd als een bezorgdheid van de ouders voor de integriteit van de kinderen (Luyten, 2013b), maar het zegt tegelijkertijd iets over het afwijzen van een te privatiserend gebruik van de publieke ruimte door anderen.

3.2. JOODS-ORTHODOXE MEISJES: VEEL HETZELFDE, SOMS WAT ANDERS

Tussen onze respondenten zijn er één jongen en 23 meisjes uit de Antwerpse jodenwijk. Het zijn de antwoorden van de meisjes die we verder zullen bekijken. De

23 meisjes zijn tussen 14 en 18 jaar. De andere groep jongeren bestaat uit 44 jongens en 33 meisjes. In tabel 3 vergelijken we de samenstelling van de twee groepen naar leer- en werksituatie. De joodse meisjes volgen een ASO- of TSO-opleiding in eenzelfde joodse school, bij de overige jongeren zijn er ook die BSO, BuSO en HO volgen en enkelen die al werken.

Tabel 3. Verdeling van de groep joodse meisjes en de groep andere jongeren naar leer- of werksituatie

Situatie	Joodse meisjes	Andere jongeren	Totaal
Student ASO	14	22	36
Student TSO	9	23	32
Student BSO		13	13
Student BuSO		8	8
Student HO		4	4
Deeltijds onderwijs		1	1
Werkend		6	6
Totaal	23	77	100

In tabel 4 vergelijken we de antwoorden van de joodse meisjes met die van de overige jongeren. Verschillende items worden door de joodse meisjes zo goed als unaniem belangrijk gevonden: “Zonder overlast van afval, lawaai, geur, ...” (100%), “Met veilige voetpaden, fietspaden en wegen” (100%), “Met een goede bereikbaarheid van je school” (96%), “Met huisarts en apotheker in de omgeving” (96%), “Met goede straatverlichting” (96%). Ook volgende items scoren qua belangrijkheid erg hoog: “Zonder straatcriminaliteit, vandalisme of drugoverlast” (91%), “Met buurtwinkels (voor dagelijkse boodschappen) in de dichte omgeving” (91%), “Met familie in de buurt” (91%), “Waar je in de wijk geen plekken moet vermijden” (91%), “Met jeugdbeweging en -werking (jeugdhuis, jeugdcafé, ...) op fietsafstand” (91%).

Er zijn grote gelijkenissen met de andere jongeren, maar toch ook verschillen. Wat sterk overeenkomt, is dat vele belangrijke items opnieuw betrekking hebben op de toegankelijkheid en het veilig gebruik van de publieke ruimte. Ook het zich vlot kunnen bewegen en de goede bereikbaarheid van voorzieningen zien we terugkeren. De joodse meisjes beoordelen deze bezorgdheden vrijwel unaniem als belangrijk en zo nog wat meer uitgesproken dan de andere jongeren. Als een minderheidsgroep is men mogelijk nog gevoeliger voor de toegankelijkheid van de publieke ruimte.

Veel antwoorden van de joodse meisjes en van de overige jongeren liggen in dezelfde lijn of verschillen maar matig. Maar er zijn toch ook grotere verschillen. Bij twee items blijven we nog even stilstaan. Het eerste item heeft betrekking op de private ruimte. Voor maar vier op tien (39%) van de joodse meisjes is “een woning met een kamer voor jezelf” belangrijk voor een jongerenvriendelijke woonomgeving. De andere jongeren vinden dit item wel belangrijk, het haalt bij hen zelfs het hoogste percentage (92%). De meeste joods-orthodoxe gezinnen wonen in de Antwerpse jodenwijk met haar joodse scholen, synagogen en verschillende joodse instellingen. Het is een dichtbevolkte stadswijk. Veel joods-orthodoxe gezinnen zijn grote gezinnen. De joodse meisjes die wij hebben bevraagd komen uit gezinnen met gemiddeld meer

dan zes kinderen. Zelfs in grotere rijwoningen en appartementen is het niet vanzelfsprekend om ieder van de vele gezinsleden een eigen kamer te bezorgen. Uit de antwoorden blijkt dat onze joodse meisjes daar ook geen problemen rond maken (Verberckmoes, Gruzman, Wittocks, & Dierckx, 2014). Meer algemeen zou het interessant zijn wat dieper in te gaan op de invloed van de eigenschappen van de private ruimte op de beleving van de publieke ruimte.

Tot slot nog iets opmerkelijks. Het item “*waar kinderen van acht op de stoep of op de straat kunnen spelen*” scoort bij de joodse meisjes erg laag. Slechts 26% vindt dit item belangrijk voor een jongerenvriendelijke woonomgeving tegenover 65% van de overige jongeren. Hier passen enkele beschouwingen over de toegankelijkheid van de publieke ruimte. Heel wat factoren bepalen mee de toegankelijkheid van een ruimte. Naast de ruimtelijke en functionele beperkingen zijn er autoriteitsbeperkingen doordat een autoriteit beperkingen van het ruimtegebruik oplegt. Auto's mogen niet op de stoep, maar moeten in één richting en 30 km/uur rijden, kinderen mogen van hun ouders niet op straat spelen, de jongens mogen van de socialehuisvestingsmaatschappij niet voetballen op de binnenkoer. Er zijn nog andere sociale beperkingen. Zo bestaat er bij (bepaalde) gebruikers de neiging om publieke ruimte te privatiseren en puur voor eigen gebruik te bestemmen. Dat is zo als men dubbel parkeert, een doorgang blokkeert of sluiktorst. Er kan verder sprake zijn van een toe-eigening door groepen van bekenden. Lofland (1998) spreekt van een trend om het publieke om te vormen tot iets parochiaals. In de parochiale ruimte krijgt men een wereld van bekenden met zwakke contacten (Soenen, 2006). Men krijgt dan plekken voor een specifiek gebruik waarbij vreemden min of meer worden uitgesloten: de speelhoek voor kinderen, de hangplek van de jongeren, de bankjes voor de senioren. Dat alles kan verlopen in harmonie of in conflict. De Antwerpse jodenwijk heeft in de buurt twee parken en de zoo is op loopafstand. Bij goed weer en in het weekend zitten de parken vol spelende (joodse) kinderen. De ijskar profiteert ervan en verkoopt er koosjere ijsjes (Verberckmoes, Gruzman, Wittocks, & Dierckx, 2014). Hier is eerder sprake van parochiaal gedrag. Een deel van de publieke ruimte (park) wordt getransformeerd in een plek van bekenden, waar het fijn is om er te spelen.

Tabel 4. Items van het concept jongerenvriendelijke woonomgeving naar het percentage van jongeren die dit item belangrijk vinden, verdeeld naar joodse meisjes en overige jongeren

		Joodse meisjes	Overige jongeren
4.	Zonder overlast van afval, lawaai, geur, ...	100%	87%
5.	Met veilige voetpaden, fietspaden en wegen	100%	81%
10.	Met een goede bereikbaarheid van je school	96%	87%
18.	Met huisarts en apotheker in de omgeving	96%	75%
3.	Met goede straatverlichting	96%	71%
32.	Zonder straatcriminaliteit, vandalisme of drugoverlast	91%	90%
16.	Met buurtwinkels (voor dagelijkse boodschappen) in de dichte omgeving	91%	84%
25.	Met familie in de buurt	91%	71%
31.	Waar je in de wijk geen plekken moet vermijden	91%	71%

Tabel 4. Items van het concept jongerenvriendelijke woonomgeving naar het percentage van jongeren die dit item belangrijk vinden, verdeeld naar joodse meisjes en overige jongeren (vervolg)

		Joodse meisjes	Overige jongeren
14.	Met jeugdbeweging en -werking (jeugdhuis, jeugdcafé, ...) op fietsafstand	91%	70%
8.	Met vlot bereikbare halte en voldoende bediening van het openbaar vervoer	87%	86%
27.	Met goede contacten tussen jongeren en volwassenen	87%	79%
11.	Met een speeltuin voor kleine kinderen in de wijk	87%	75%
24.	Een woning met een tuin of een groot terras	87%	73%
1.	Met veel groen (gras, bomen, parken, enz.)	83%	83%
26.	Met veel andere gezinnen met jongeren in de wijk	83%	74%
17.	Met winkels (voor shopping) in de buurt	83%	55%
13.	Met vrijetijds- en sportvoorzieningen (basket, voetbal, skaten, ...) in de buurt	78%	75%
30.	Waar bewoners van verschillende origine of overtuigingen welkom zijn	78%	71%
29.	Waar je als dat nodig is beroep kan doen op elkaar	78%	66%
9.	Met parkeergelegenheid voor de deur	74%	69%
20.	Met een goede bereikbaarheid van een bibliotheek	74%	43%
12.	Met eigen plek voor jongeren waar je kan afspreken, kletsen en rondhangen...	70%	75%
6.	Met een beperking van de autosnelheid in de wijk	65%	70%
2.	Met milieuvriendelijke voorzieningen in de buurt (glasbollen, sorteer)	61%	55%
15.	Met een sportvereniging of sportclub in de buurt	52%	77%
21.	Met de mogelijkheid een vakantiejob in de buurt te doen	48%	74%
28.	Met geregelde activiteiten waar burens elkaar kunnen ontmoeten	48%	57%
22.	Met een verschillende soorten (een mix van) woningen	48%	53%
23.	Een woning met een kamer voor jezelf	39%	92%
7.	Waar kinderen van acht op de stoep of op straat kunnen spelen	26%	65%
19.	Met een bereikbaar JIAC waar je terecht kan voor vragen	26%	36%

4. PUBLIEKE RUIMTE OPENBAAR HOUDEN

Met ons onderzoek volgden we het pleidooi van De Visscher (2011, p. 57) om de reële leefwereld van de jongeren als vertrekpunt te nemen. We beschouwen de jongeren daarbij als medeburgers en volwaardige ruimtelijke actoren, en vertrekken van het besef dat ze op verschillende manieren aanwezig zijn (of kunnen zijn) in de publieke ruimte. Hoe een beleid inzake publieke ruimte mee afstemmen op jongeren als medegebruikers? De woonomgeving heeft voor mensen van verschillende leeftijd een andere betekenis. Het zal een permanente democratische bekommernis zijn om het publieke domein open en flexibel te houden en privatisering van de publieke ruimte of het te nadrukkelijk inpalmen ervan door groepen te bestrijden (Corijn, 2011, p. 116).

De publieke ruimte wordt door jongeren vooreerst gebruikt om er zich in te bewegen met een bepaalde intentie. Jongeren zijn er dan ook zeer bij gebaat dat ze zich veilig en vlot kunnen verplaatsen in de publieke ruimte. Ze zijn bij uitstek stappers, fietsers en gebruikers van het openbaar vervoer. Alle maatregelen voor de zachte weggebruikers komen zeker ook de jongeren ten goede. Jongeren bestrijken een grotere actieradius dan kleine kinderen. Het is van belang dat de verbindingen voor jongeren op een voldoende ruime schaalgrootte worden bekeken.

Voor jongeren zijn het gebruik en het belang van de publieke ruimte dus zeker niet beperkt tot een ontmoetingsplek, maar openbaarheid van de publieke ruimte betekent ook voor hen de mogelijkheid om een ontmoetingsplaats van te maken. Een plek van veilige vrijheid, waar het juist fijn is om wat buiten het zicht en bereik van ouders samen met vrienden te zijn. Hoewel een deel van de bevolking overlast in verband brengt met het gedrag van bepaalde jongeren, zien we bij de jongeren uit ons onderzoek evenzeer een sterke afwijzing van overlast in de publieke ruimte.

Het proces van territorialisering – wie, wanneer, hoelang op een plek wordt toegegaan – moet niet louter als iets negatief worden gezien, het regelt het sociaal verkeer en geeft ook mogelijkheden. Het bepaalt ook welk gedrag wel en niet gewenst is. Beperking van de één kan een andere beschermen en zo mogelijkheden en kansen voor die andere creëren. De publieke ruimte is een ruimte waarover voortdurend moet worden onderhandeld. De discussie is niet wie (het meeste) recht heeft op de publieke ruimte, maar hoe het publieke karakter van de publieke ruimte gevrijwaard, écht publiek kan blijven (De Visscher, 2011, p. 62). Men kan het openbare karakter en de publieke functie van de publieke ruimte trachten te garanderen door de toegankelijkheid te optimaliseren, een gemengd gebruik te stimuleren en te bemiddelen in confrontaties (Van Gassen, 2001).

We hebben ons wat afgezet tegen het motto “A city friendly to children is a city friendly to all” (CFC, 2012). Moet het Design for All-concept dan in de prullenmand? Neen, maar we moeten het wel in een juist perspectief plaatsen en interpreteren als ontwerp met als doel alle mensen gelijke kansen te geven bij het participeren in de maatschappij (Luyten, 2013c). Om dit doel te bereiken moet de gebouwde omgeving voor iedereen toegankelijk en geschikt zijn en afgestemd zijn op een steeds groter wordende diversiteit (EIDD, 2012).

Wil men de rechten van jongeren als medegebruiker in de publieke ruimte garanderen, dan suggereren wij de publieke ruimte niet enkel te zien als een ontmoetingsplek maar ook en misschien zelfs eerst en vooral, als een ruimte waar jongeren zich vlot en veilig kunnen verplaatsen.

REFERENTIES

- Bral, L., Jacques, A., Schelfaut, H., Stuyck, K., & Vanderhasselt, A. (2012). *Stadsmonitor 2011*. Brussel: Agentschap voor Binnenlands Bestuur.
- CFC (2012). *What is a Child Friendly City?* Opgeroepen op april 12, 2012, van Child Friendly Cities: www.childfriendlycities.org/en/overview/what-is-a-child-friendly-city.

- Cops, D. (2011). "The usual suspects". Waarom overlast en jongeren vaak in één adem worden genoemd. In N. Van Ceulenbroeck (ed.), *De hangman. Over jongeren in het straatbeeld* (p. 67-86). Brussel: Politeia.
- Corijn, E. (2011). Het publiek domein als producent van stedelijkheid. In Vlaams Bouwmeester, *Openbaarheid. Over publiek domein, planning en restruimte* (p. 113-128). Brussel: Vlaams Bouwmeester.
- De Visscher, S. (2011). Hoe publiek is publiek? Over de sociale beleving van ruimte. In N. Van Ceulenbroeck (ed.), *De Hangman. Over jongeren in het straatbeeld* (p. 52-66). Brussel: Politeia.
- Drieskens, A. (2010). *Op weg naar een kindnorm. Brochure studiedag 23 november 2010*. Brussel: Gezinsbond.
- EIDD (2012). *EIDD's Stockholm verklaring*. Stockholm: European Institute for Design and Disability.
- Kartsen, L., Reijndorp, A., & van der Zwaard, J. (2006). *Smaak voor de stad: een studie naar de stedelijke woonvoorkeur van gezinnen*. Den Haag: Ministerie VROM.
- Lofland, L. (1998). *The Public Realm: Exploring the City's Quintessential Social Territory*. New York: Aldine De Gruyter.
- Loopmans, M., Leclercq, E., & Newton, C. (2011). *Plannen voor mensen. Handboek sociaal-ruimtelijke planning*. Antwerpen-Apeldoorn: Garant.
- Luyten, D. (2013a). *Lokaal woonbeleid. Een plan van actie*. Brugge: Vanden Broele.
- Luyten, D. (2013b). *Naar meer gezinsvriendelijke woonwijken. Vijf jaar studentenonderzoek naar gezinsvriendelijkheid van woonwijken aan het Hoger Instituut voor Gezinswetenschappen*. Brussel: HUB-KAHO.
- Luyten, D. (2013c). Woonzorgconcept: Designed for all? *Tussen droom en werkelijkheid: uitdagingen voor woonzorg in Brussel. Verslagboek Staten-Generaal Woonzorg Brussel 13 december 2012* (p. 33-35). Brussel: Kenniscentrum Woonzorg.
- Pool, M., Distelbrink, M., & Lucassen, N. (2006). *Ouders aan het woord. Hoe gezinsvriendelijk is Rotterdam*. Den Haag: Nederlands Gezinsraad.
- Soenen, R. (2006). *Het kleine ontmoeten. Over het sociale karakter van de stad*. Antwerpen-Apeldoorn: Garant.
- Van Ceulenbroeck, N. (ed.) (2011). *De Hangman. Over jongeren in het straatbeeld*. Brussel: Politeia.
- Van Gassen, B. (2001). *Publieke ruimte: een andere aanpak*. Brugge: die Keure.
- Verberckmoes, E., Gruzman, A., Wittocks, D., & Dierckx, C. (2014). *Rapport Jongerenvriendelijke woonwijken*. Brussel: Gezinswetenschappen HUB-KAHO.
- Warmenbol, L., & Goossens, L. (2006). *Aandacht in 't kwadraat. In 'probleembuurtten' werken met 'probleemjongeren'*. Leuven: Acco.